

- MARTINEI, A *La linguistique Guide alphabetique* Paris 1969
 MARINET A *Elements de linguistique generale* Paris 1972,
 PADI EY, G A *Grammatical theory in Western Europe 1500–1700 The Latin tradition*, Cambridge – London – New York – Melbourne 1976
 PADLEY, G A *Grammatical theory in Western Europe 1500–1700 Trends in vernacular grammar I* Cambridge – London – New York New Rochelle Melbourne – Sydney 1985
 PRIVRATSKA, J *Panglottia První pokus o nový harmonický jazyk – komentář*
 In J A Komenský *Obecná porada o naprave věcí lidských Sv 3* Praha 1992
 SKALIČKA V *Komenský jako lingvista* In *Acta Comeniana*, 18, 1959, s 92–96
 SKALIČKA V *Komenský lingvista Slovo a slovesnost* 31, 1970, s 289–292
 ŠABRŠULA J *La linguistique dans les écrits latins de Comenius Filologické listy*, 1992 Suppl a 1

Postavení rukopisů *Dahmilovy kroniky* ve vývoji českého pravopisu

Martina Černa

Pedagogická fakulta UK Praha

Grafickou podobu rukopisných textů, které vznikaly v průběhu historického období vyvoje českého jazyka, vždy ovlivňovala celá řada faktorů. Každý staročeský rukopis je třeba v první řadě chápat jako výsostně individuální počín jednotlivce, což je důvod, proč se do výsledné podoby textu promítaly nejen objektivní okolnosti, nýbrž i činitele navysost subjektivní – sama osobnost pisáře, a to nejen jeho řemeslné předpoklady, ale i předpoklady povahové (zde mám na mysli zejména míru poctivosti, pečlivosti či naopak určitou povrchnost, ledabylost a podobně). Částečně mezi tyto subjektivní faktory náleží i zvyk nebo tradice, podle kterých pisář jednotlivě graficky obyčejně zaznamenával. Nesmíme ovšem zapomenout ani na opačné tendence, novatorské snahy, se kterými se pisář jistě setkával. Vyhradně na něm přitom záleželo, zda je přijme za své, či nikoliv (za takovou novinku lze pokladat například první spřežkový systém, zavedený do písarské praxe na počátku 14. století v souvislosti se vznikem tzv. prvního okruhu legend, který se v podstatě neujal, nebo téměř již snahu o kodifikaci pravopisu ve známém traktátu *De orthographia Bohemica* (porov. Mistra Jana Husí *Ortografie česka*, 1858), jehož diakritický pravopis rovněž pronikal do běžné písarské praxe jen pozvolna). Mezi okolnosti, které bychom mohli nazvat objektivními, potom náleží například jazykové prostředí, ve kterém se pisář pohyboval a jehož stav, respektive konkrétní vyvojové stupně mluveného jazyka, mohl mít na

gramotného pisáře jistě velký vliv a mohl rovněž v zaznamenávaném textu způsobit podstatný posun vzhledem k předloze.

Problematické grafické stránky staročeských rukopisů věnovali rámcově pozornost v běžně dostupných publikacích například Jan Gebauer (1894), Miroslav Komárek (1969) nebo Václav Křístek (1979), méně známa je stať Jana Gebauera uveřejněná ve Sborníku vědeckém musea království Českého z roku 1871¹.

Ve svém příspěvku, omezeném rozsahem a vycházejícím z dosud nevelkého množství prostudovaných pramenů, neaspíruji na cíl tak vysoký, jakým je systematické zmapování staročeského způsobu zaznamenávání jednotlivých hlasek, chci však upozornit na některé, dnes poněkud opomíjené jevy rukopisné grafiky.

Předmětem zkoumání se stal poměrně ucelený soubor textů, a to všechny dostupné úplně rukopisy *Kroniky tak receneho Dalimila*. V podstatě tyž text byl v průběhu dvou století několikrát opsán, bylo tedy možné všimnout si i vyvojových aspektů psaní metodou srovnávání jednotlivých rukopisů. Zejména dobře tyto rukopisy dovolují sledovat přechod od spřežkového k diakritickému pravopisu. Konkrétně se jedná o rukopisy Františkánský z roku 1440, Lobkovický z konce první poloviny 15. století, Pelclův asi z roku 1450, Furstenberský, který se skládá ze dvou částí – starší, z 20. let 15. století a mladší, z 60. let 15. století, a Zebererův z roku 1459.

Cambridžský a Videňský rukopis jsou uloženy mimo naši republiku (Cambridžský v Trinity College v Cambridgi a Videňský v Rakouské národní

¹ Stať se zabývá tím, jakým způsobem se označovaly české hlásky od 9. století do autorovy současnosti. Historii českého písemnictví rozděluje G na pět etap

- a) od Zelenohorského rukopisu (!) do konce 12. století
- b) od 13. století po dobu Husovu
- c) období Husova pravopisu
- d) období bratrského pravopisu
- e) autorova současnost

To, že autor pokládá rukopisné padělky za autentické a věrohodné prameny materiálu, je zřejmě důvodem, proč se tato stať nedočkala samostatného vydání, a je tedy méně známa než autorovy běžně dostupné publikace. Přestože část výzkumu je znehodnocena tím, že autor své závěry vyvozuje z podvržených rukopisů (rovněž při charakteristice 2. období vychází autor mj. z Kralodvorského rukopisu), je stať cenná díky detailnímu zpracování a systematickému přehledu grafických variant jednotlivých hlasek tak, jak se vyvíjely v průběhu staletí. Svou pozornost autor nevěnuje hláskám, které se píšou vždy stejně, tzn. samohláskám *a, e, o*, dvojháskám *au, uo*, retinickým *m, b, p* a souhláskám *d, n, h* a z. Naopak podrobné analýze podrobuje ty hlásky, jejichž grafická podoba se v průběhu vyvoje měnila – likvidy *l, r*, vokály *i/y, u*, souhlásky *v, j*, zkoumá způsob značení měkkých souhlásek *m̃, b̃, p̃, ṽ, d̃, t̃, ň, c, z, s, č, ž, š, ř, f*, grafickou podobu souhlásek *ch, g, k, t, f, s* a tvrdé souhlásky *l*.